

IRODALMI SZEMLE.

Eötvös és Kemény.

Irta: *Bodnár Zsigmond*. Budapest, 1905. Eggenberger-féle könyvkereskedés.
323 n. 8. r. lap. lap. Ára 5 kor.

E folyóirat 1902. évi folyamában (358—60. l.) mutattam be Bodnár Zsigmond *Eszményeink* című művét, kapcsolatban a tőle fölfedezett és fíradhatatlan ékesszólással hirdetett erkölcsi törvény-nyel. Míg abban a művében az „erkölcsi törvényt” — az emberiség ideális és reális gondolkozásának hullámszerű váltakozását és minden eszményünknek ehhez képest való átalakulását — a modern állami, társadalmi, gazdasági, irodalmi és művészeti élet problémáira alkalmazva állítja elénk, fönt címzett legújabb művében nemzeti irodalmunk két előkelő alakját, a (szerinte) realista *Br. Eötvös Józsefet* és az ideálista *Br. Kemény Zsigmondot* veszi elő s költői alkotásaikat, valamint irodalmi tanulmányaikat tárgyalja abból a szempontból, hogy ezek mennyiben állottak a keletkezésök idejében uralkodó felfogás — ideális vagy reális gondolkozás — hatása alatt s mennyiben tükrözik vissza annak jellemvonásait. Sorra előveszi Eötvös regényeit, színműveit, akadémiai beszédeit s nyomról-nyomra kimutatja, mint uralkodik bennük a kor érzése, gondolkozása, mint változik később, az idők árja szerint, a költő felfogása s hajlik át lassanként a realismusból az ideálistusba. Báró Keményt pessimistának rajzolja, a kinek lelke disharmoniában állt az uralkodó felfogással, nem tudott ahhoz simúlni, idomúlni s ezért időnap előtt megtörik; regényei mind ezt a disharmoniát, mélységes pessimismust, szertelenségekben való esapongást árúlják el.

Ha e művet, a mely a tárgyalt két író nem egy írói jellemvonására, nem egy sajátosságára, nem egy művöknek alapírányára meglepő világot vet, végigolvastuk, önkénytelenül egynéhány kérdés tolúl ajkainkra. Így első sorban nehezen tudunk hozzáilleszkeszni a Bodnár terminológiájához, a mely *Br. Eötvöst* realistának nevezi, holott mi őt ideálistának tartjuk, a mely nálunk a 30-as, 40-es években a realismus uralmáról beszél, holott e két évtizedet nem-

zeti művelődésünk történetében a *lángoló eszményiség* korszakának nevezhetjük. E kor vezéralakjai nem reális érdekekért (talán Széchenyit kivéve), hanem csupa ideálokért küzdöttek, s így joggal nevezhetők ideálistáknak, koruk az idealizmus korának. Viszont, hogy a 80-as évek az idealizmus beköszöntének évei lennének nemzeti életünkben, midőn mindenütt a legvastagabb realizmus uralma ötlük szemünkbe, — ezt is nehezen vagyunk hajlandók elhinni. Ám mindkét esetben a terminologia a tévedés oka, mert Bodnár a közhasználattól eltérő, sőt azzal majdnem ellenkező értelemben használja az *idealizmus* és *realizmus* elnevezéseket.

Eszményeink című művében Bodnár a ma is uralkodó idealizmus pirkadását 1880-ra teszi, s az szembetűnőbben csak a 90-es években mutatkozott (47. l.), a 60-as, 70-es években még *erősen* realisták voltunk (48. l.) Ellenben legújabb művében az idealizmus hajnalhasadását teljes 40 esztendővel előretolja, vagyis 1840-re, illetőleg a 40-es évekre teszi (88., 94., 117., 150., 228., 245., 260. l.) Azt értem és természetesnek tartom, hogy bizonyos átmeneti időre van szükség, míg az emberiség egyik hullámból a másikba átlép s ez alatt az átmeneti idő alatt mindkét kornak eszméivel találkozunk; de azért azt még se tudom természetesnek találni, hogy a realizmus már 1840 óta hanyatlani kezdett, mert hiszen akkor uralma mindössze 25 évig (1815—1840) tartott volna, valamint azt se, hogy viszont haldoklása 40 esztendeig (1840—1880) tartana. Itt nyilván ellenmondás van a két munka álláspontja közt. Hiszen ha az utóbbi felfogása lenne igaz, a most szereplő idealizmus uralmának ideje jóval tovább tartana, miután még mindig befelé haladunk az idealizmusba, mint a megelőző realizmusé, holott elmélete szerint az idealistikus gondolkodás ereje egyre csökken.

Bodnár szerint az idealizmus korszakában „gyöngül a női szemérem, eltűnik a női méltóság és önérzet, a női divat mindjobban feltűnteti a test idomait“, ellenben „a realizmus korszakában a nő, a gyermek, a szolga stb. tisztességes szerepet kap“ (4., 5., l.). Itt Bodnár megint ellentétbe helyezkedik a közzelfogással, mert utóbbi szerint a realizmus írói (Zola) rajzolják szemérmetlenek a nőt. Ám fogadjuk el igaznak, a mit Bodnár az idealizmus íróiról a nőre vonatkozólag hirdet, de akkor hogyan magyarázható meg az, hogy Jókai, a kit szerzőnk idealista írónak nevez (164., 168. l.), ezzel éppen ellenkezőnek rajzolja a nőt, s alig van regényíró, a ki oly magas piedesztálra helyezné a nőt, a ki oly szép, nemes alakokat rajzolna, mint Jókai? a ki, bár nem realista, rendszerint ellenébe állítja a családi érdeknek a szerelmet, az egység érdekénél előbbre helyezi a szív jogát, s épp oly sokra becsüli a női szemérmességét és méltóságérzetet (80. l.), akárcsak a realizmus poétája!

Habár az idők folyása sok részben igazat ad Bodnár azon

tanításának, hogy az ideális gondolkozás idején — s így jelenleg is — a katholicismus tekintélye, befolyása emelkedőben van, azt az állítását mégis túlzásnak kell tekintenem, hogy az utóbbi években tartott Vörösmarty-, Széchenyi- és Rákóczi-ünnepélyeket is a kath. szellem hódító előnyomulásával kellene kapcsolatba hoznunk. A 90-es években ünnepeltük az aradi vértanúkat, Petőfit és Kossuthot, mert 1890-ben volt a vértanú aradi szobrának leleplezése, 1899-ben volt a vértanú és Petőfi halálának félszázados fordulója; 1894-ben halt meg Kossuth s 1898-ban ültük meg a szabadságharcz kitörésének félszázados évfordulóját. A mint ezektől az ünnepélyektől távol állott minden protestáns színezet, épp úgy távol állott a Bodnár idézte ünnepélyektől minden katolikus színezet; Vörösmarty születésének százados évfordulója alkalmából kizárólag a *Zalán futása* s a *Szózat* költőjét, egyik legnagyobb nemzeti lantosunkat ünnepeltük, — a II. Rákóczi Ferencz fölkelésének 200 éves fordulóját pedig nagyobb joggal ünnepelték meg a protestánsok, mint a katolikusok, mert II. Rákóczi Ferencz mindenben azokat az eszményeket írta zászlájjára, a melyekért Bocskay, Bethlen s Rákóczi György küzdöttek, t. i. az alkotmányos és vallásos szabadság kivívását. Azzal Bodnár nem szolgálja ügyét, ha az eszmények igazi értelmét félremagyarázza s oly dolgokat is előránt elmélete magyarázására, a melyek erre nem alkalmasak.

A Ferenczi Zoltán és Beöthy Zsolt ellen való polemiája izléstelen.

Könyvében sok érdekes dolog van, de sok benne a túlzás is

Rácz Lajos.

Huszonöt év történelme.

Az idén jelent meg a „*Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*“ huszonötödik évfolyama. Ezt a hatalmas vállalatot *Jastrow* Ignác alapította 1878-ban s ő is szerkesztette 1895-ig. Azért kellett visszalépnie, mert mint berlini egyetemi magántanár socialista szellemben nyilatkozván, a porosz közoktatási miniszter fegyelmi vizsgálatot indított ellene. A bölcsészeti kar megvédelmezte ugyan a tanítás szabadságának elvét, de a kormány a *Jahresberichte* kiadóját, a berlini Gaertnert, az évi segítség elvonásával fenyegette, ha ezt az évkönyvet továbbra is *Jastrow* szerkesztené. Így vette át a szerkesztést *Berner* Ernő, charlottenburgi királyi levéltáros, levéltári tanácsos és tanár, s azóta a berlini történelmi társulat megbízásából s a porosz közokt. miniszterium támogatása mellett folyton ő szerkeszti.

Ez a vállalat az egész világirodalomban az *egyetlen*, mely évenként teljesen és kimerítően tájékoztatja a szakembereket a